

УДК 373.3.017.4

Громадянське виховання учнів початкових класів в умовах Нової української школи

Г. Бовсунівська,
методистка лабораторії
методичного забезпечення,
комунальний заклад «Житомирський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради
e-mail: bovsanna@ukr.net

Т. Трохименко,
методистка лабораторії
методичного забезпечення,
комунальний заклад «Житомирський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради
e-mail: trohim.toma@gmail.com

Анотація. У статті розкрито сутність поняття «громадянське виховання» в сучасних умовах, визначено його цілі, завдання та зміст на початковому етапі навчання. Деталізовано вплив діяльнісного підходу, інтеграції, проєктних технологій, компетентнісного підходу на формування активної громадянської позиції, патріотичних почуттів, толерантності та соціальної відповідальності.

Ключові слова: громадянське виховання, громадянська компетентність, толерантність, соціальна відповідальність, взаємодія сім'ї та школи.

Постановка проблеми. В умовах сучасного розвитку України проблема громадянського виховання учнів початкових класів набуває особливої актуальності та стратегічного значення. Формування громадянської свідомості починається саме на початковому етапі, коли закладаються основи світогляду, цінностей та соціальних установок. Діти молодшого шкільного віку надзвичайно сприйнятливі до впливу, дитяча психіка активно формується, і саме в цей період можна ефективно закласти фундамент майбутньої громадянської позиції.

Вирішення означеної проблеми є ключовим для формування в дітей умінь і навичок критично мислити, брати активну участь у житті суспільства, дотримуватись демократичних цінностей.

У сучасних умовах значний внесок у розвиток громадянського виховання зробили українські вчені. В. Сухомлинський, зокрема, наголошував на важливості формування у дітей почуття любові до Батьківщини, до рідної землі через естетичне виховання та працю. О. Я. Савченко акцентує увагу на діяльнісному підході та

інтеграції як ефективних методах формування громадянських компетентностей. І. Д. Бех розробляє концепцію особистісно орієнтованого виховання, де громадянськість розглядається як одна з ключових якостей особистості. О. В. Сухомлинська, досліджуючи концептуальні засади громадянського виховання, визначає його цілі, зміст та напрями.

Мета статті: розкрити та обґрунтувати педагогічні умови громадянського виховання учнів молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Громадянське виховання в умовах Нової української школи – це процес формування в учнів активної життєвої позиції, правової обізнаності, патріотизму, поваги до прав і свобод інших, толерантності, екологічної відповідальності.

Громадянське виховання – це не просто вивчення правил, а формування внутрішньої готовності дитини до активної участі в житті суспільства. Цей процес починається з раннього дитинства і супроводжує людину все життя.

Початкова школа – це перший інституційний простір, де дитина вчиться жити не лише для себе, а заради інших і з іншими. Тому саме в цей період закладається фундамент громадянськості через:

- формування правової свідомості (ознайомлення з правами дитини, нормами поведінки в суспільстві);
- навчання через діяльність (участь в добрих справах, волонтерських акціях, екологічних ініціативах);
- патріотичне виховання (любов до рідного краю, мови, повага до героїв, культурної спадщини);
- розвиток емоційного інтелекту (вміння висловлювати емоції, співчувати, діяти ненасильницьки).

Теми та завдання, що сприяють громадянському вихованню в оновленому освітньому процесі початкової школи.

Сім'я і родина.

Педагогіка партнерства: синергія тріади «учень – учитель – батьки».

Принцип педагогіки партнерства є фундаментом для створення сталого освітнього середовища.

Учитель, учень та батьки стають не просто учасниками, а рівноправними партнерами. Цей «трикутник» будується на взаємній довірі, повазі, відкритому діалозі, що забезпечує синергію освітніх зусиль.

Школа і друзі: обговорення правил поведінки в школі, формування дружніх стосунків, розвиток навичок спілкування.

Місто, село, країна: вивчення історії рідного краю, формування почуття приналежності до своєї громади, країни.

Природа і довкілля: виховання дбайливого ставлення до природи, формування екологічної свідомості.

Культура і мистецтво: знайомство з різноманітністю культур, розвиток творчих здібностей, формування естетичного смаку.

Важливе місце в початковій школі займають методи і форми громадянського виховання. Зокрема, йдеться про:

1. Інтегроване навчання – від розрізнених фрагментів до цілісної картини світу (поєднання предметів у межах тематичних днів допомагає учням бачити світ цілісно).

2. Проектна діяльність сприяє залученню дітей до спільних проєктів, спрямованих на вирішення соціальних проблем. Учні вчаться брати участь у суспільно корисних справах, досліджувати соціальні явища, презентувати свої ідеї.

3. Рольові ігри, завдяки моделюванню різних життєвих ситуацій, сприяють розвитку соціальних навичок. Вони допомагають уявити себе в ролі захисника природи, мера міста, журналіста, волонтера тощо.

4. Робота в групах стимулює школярів до активної участі у дискусіях, формує вміння висловлювати свою думку.

5. Завдяки екскурсіям діти ознайомлюються з історичними пам'ятками, музеями, культурними закладами.

Оновлена методологія роботи вчителя допомагає отримати **очікувані результати**:

- формування активної громадянської позиції: учні стають відповідальними членами суспільства, готові до участі у вирішенні соціальних проблем;
- розвиток критичного мислення: діти вчаться аналізувати інформацію, приймати обґрунтовані рішення;
- підвищення рівня толерантності: учні стають більш відкритими до інших культур і поглядів;
- зміцнення соціальних зв'язків: діти навчаються ефективно взаємодіяти з оточуючими людьми.

Ознайомлення з базовими демократичними цінностями. Поняття «права людини», «свобода», «рівність» можуть бути складними для сприйняття. Тому їх слід розкривати через зрозумілі для дитини приклади з повсякденного життя. Наприклад, право на власну думку може бути обговорено під час дискусії, а право на особистий простір – під час ігор.

Ефективна реалізація громадянського виховання в початкових класах можлива лише за умови використання **діяльнісного підходу**. Учень є не пасивним слухачем, а активним учасником освітнього процесу. Проектна діяльність стає ключовим інструментом, оскільки вона дозволяє інтегрувати знання з різних освітніх галузей та вирішувати практичні завдання. Наприклад, проєкт «Моє місто» може поєднувати елементи історії, географії, образотворчого мистецтва та мови, а його результатом стане створення презентації, макету чи екскурсійного маршруту, що сприяє формуванню гордості за рідний край. Ігрові технології є надзвичайно важливими, оскільки гра є провідною діяльністю дітей. Ігри, що

імітують вибори, розв'язання конфліктів чи громадські ініціативи, дозволяють учням у безпечній та знайомій формі засвоїти базові принципи демократії.

Результатом громадянської освіти має стати сформованість в учнів громадянської компетентності як складного особистісного утворення.

Під громадянською компетентністю розуміють здатність людини активно, відповідально й ефективно реалізовувати громадянські права та обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства.

Отже, саме життя ставить завдання – виховувати дітей як громадян, які люблять свою Батьківщину – Україну, свій народ, мають національну самосвідомість, гуманістичну мораль, знають свої права і свободи, вміють ними керуватися у своїй життєдіяльності.

Молодші школярі повинні пізнати найбільші історичні та духовні цінності рідного краю, а їхні любов, повага і зацікавленість мають виходити за межі одного села, міста. Ось орієнтовний зміст знань про рідний край, який посилює дітям:

- Найвідоміші земляки Житомирщини. Що вони зробили для народу, держави?
- Наймальовничіший куточок району (річка, ліс, урочище). Чим він відомий?
- Туристичний маршрут рідним краєм.

Вінцем такої роботи в закладі може стати тематичний урок-свято «Моє рідне село (місто)», у якому об'єднують свій творчий пошук молодші школярі, візьмуть участь батьки, громадськість, видатні люди рідного краю. Такий зміст роботи дасть можливість із року в рік закладати основи національної свідомості.

Безпосереднє спілкування з довкіллям доцільно поєднувати з впливом емоційно-художніх засобів мистецтва – музикою, співом, малюванням, вишиванням, використанням народних прислів'їв, загадок, приказок, пісень та легенд.

В умовах війни тема громадянського виховання набуває особливого значення. Діти бачать страждання, втрати, жертвовність, героїзм. Саме зараз варто допомогти їм усвідомити силу єдності, взаємодопомоги, любові до України. Через проєкти про відновлення країни, історії героїв, підтримку ЗСУ, пошану до батьків-волонтерів чи переселенців учні вчаться бути **гідними громадянами** і розуміти, що від кожного залежить майбутнє держави.

Громадянське виховання в початковій школі – це не лише шлях до формування патріота і відповідального громадянина, а й **інвестиція у майбутнє України**, у збереження людяності, миру і справедливості. І саме вчитель має силу змінити світ – починаючи з маленького серця великого майбутнього.

Список використаних джерел та літератури

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ : Либідь, 2003. 280 с.

2. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2016. 240 с.
3. Сухомлинська О. В. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2001. Вип. 1. С. 13–19.
4. Ціннісні орієнтації учнів початкової школи у контексті громадянського виховання : метод. посіб. / за ред. Н. М. Бібік. Київ : Інститут педагогіки НАПН України, 2019. 156 с.
5. Черниш Н. І. Методичні засади формування громадянських компетентностей молодших школярів. *Початкова школа*. 2017. № 6. С. 34–37.
6. Banks J. A. *Educating Citizens in a Multicultural Society*. New York: Teachers College Press, 2007. 192 p.
7. Dewey J. *Democracy and Education*. New York: Free Press, 1997. 378 p.
8. Gutmann A. *Democratic Education*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1999. 464 p.